

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

Сухорольський Петро Михайлович

УДК 341.22:574

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ТА РЕГУЛЮВАННЯ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГІРСЬКИХ РЕГІОНІВ
(АЛЬПІЙСЬКА І КАРПАТСЬКА КОНВЕНЦІЇ)**

Спеціальність: 12.00.11 – міжнародне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук

Одеса – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародного права Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, професор
РЕПЕЦЬКИЙ Василь Миколайович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри міжнародного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ДМИТРИЄВ Анатолій Іванович,
Український державний університет
фінансів та міжнародної торгівлі,
професор кафедри міжнародного права

кандидат юридичних наук, доцент
ГНАТОВСЬКИЙ Микола Миколайович,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
заступник директора з навчальної роботи

Захист відбудеться 20 березня 2010 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04 в Одеській національній юридичній академії за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Сергія Варламова, 2.

Автореферат розіслано 16 лютого 2010 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н. М. Крестовська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Гірські регіони є унікальним природним середовищем, важливим резерватом біорізноманіття та рідкісних видів, мають значну господарську, соціальну та культурну цінність. Водночас екосистеми гірських регіонів характеризуються надзвичайною уразливістю та чутливістю до змін і потребують особливого захисту. Це зумовило проголошення гір усього світу предметом спільної уваги міжнародного співтовариства та спричинило розвиток міжнародно-правового співробітництва у сфері охорони та розвитку гірських регіонів.

Альпи та Карпати – найбільші гірські системи Європи, враховуючи їхню важливість та транскордонне розташування, стали об'єктами міжнародних правовідносин держав у кінці XX – на початку XXI ст. з укладенням Альпійської та Карпатської конвенцій. Ці конвенції є першими міжнародними договорами, які присвячені питанням охорони і розвитку конкретного гірського регіону.

Дослідження міжнародно-правової охорони та регулювання сталого розвитку Альпійського та Карпатського гірських регіонів є актуальним у зв'язку із необхідністю подальшого створення міжнародно-правових норм у цій сфері та засобів їхньої реалізації. Це зумовлено передусім тим, що системи міжнародно-правових норм у межах Альпійської і особливо Карпатської конвенцій у теперішній час перебувають на етапі становлення. Також розгляд цієї теми дає змогу використати позитивний та врахувати негативний досвід альпійського співробітництва у Карпатському регіоні, а також сприятиме розвитку національного законодавства України у відповідних сферах та його наближенню до міжнародних і європейських стандартів.

Дослідження питань, пов'язаних із міжнародно-правовою охороною та регулюванням розвитку гірських регіонів, зважаючи на період створення міжнародно-правових норм у цій галузі, перебуває на початковій стадії. У вітчизняній науці теоретичним підґрунтям таких досліджень є роботи вчених у галузі міжнародного права: М. В. Буроменського, В. Г. Буткевича, А. С. Гавердовського, В. Н. Денисова, А. І. Дмитрієва, Г. В. Ігнатенка, І. І. Лукашука, Ю. М. Колосова, В. І. Муравйова, О. І. Тіунова, С. В. Черніченка; у галузі міжнародного права навколишнього середовища та екологічного права України: В. І. Андрейцева, А. П. Гетьмана, О. С. Колбасова, В. В. Костицького, С. М. Кравченко, М. В. Краснової, Н. Р. Малишевої, А. С. Тимошенка, В. А. Чічваріна, Ю. С. Шемшученка.

Конкретно питаннями правової охорони гір в Україні займалися О. В. Білобран, Х. М. Марич, П. В. Мельник. У працях зарубіжних учених питання міжнародно-правової охорони та регулювання розвитку гірських регіонів досліджено краще, особливо у країнах-учасницях Альпійської

конвенції. Різні аспекти цієї теми розглядали у своїх роботах П. Ангеліні, В. Бурген, А. Вільньов, М. Гайгер, Е. Галле, А. Готц, Т. Ендерлін, А. Кастелайн, В. Лама, О. Лінч, М. Мейер, М. Мекоур, С. Непал, Л. Пінеші, М. Прайс, Н. Робінсон, Н. Саттар, Д. Сіґріст, Т. Тревз, А. Фоделла, І. Ханнам, Д. Шелтон.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано у межах планового наукового дослідження кафедри міжнародного права Львівського національного університету імені Івана Франка «Міжнародно-правові аспекти входження України до світового та європейського співтовариства» (номер державної реєстрації 01024003572).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є виявлення основних засад і особливостей міжнародно-правової охорони та регулювання сталого розвитку гірських регіонів, розкриття правового змісту та механізмів реалізації Альпійської та Карпатської конвенцій, визначення їх ефективності і способів удосконалення.

Для досягнення поставленої мети основну увагу в дисертації зосереджено на вирішенні таких завдань:

- охарактеризувати гірські регіони та гірські екосистеми як об'єкт міжнародних правовідносин держав, виявити чинники, що зумовлюють особливості міжнародно-правового регулювання у цій сфері;

- визначити можливі рівні та форми міжнародно-правової охорони та регулювання сталого розвитку гірських регіонів, їхні переваги і недоліки;

- встановити основні підходи та принципи міжнародно-правової охорони та регулювання сталого розвитку Альп і Карпат;

- розкрити особливості міжнародно-правових актів, спрямованих на забезпечення охорони та сталого розвитку Альп і Карпат, проаналізувати їхній зміст на відповідність цілям міждержавного співробітництва у цій сфері;

- виділити чинники ефективності конвенцій з охорони і сталого розвитку гірських регіонів, охарактеризувати заходи, спрямовані на їхню реалізацію;

- розкрити суть і особливості міжнародного механізму реалізації Альпійської та Карпатської конвенцій;

- визначити основні заходи, необхідні для внутрішньодержавної імплементації Альпійської та Карпатської конвенцій, охарактеризувати елементи механізму імплементації в альпійських та карпатських країнах, сформулювати рекомендації щодо підвищення ефективності імплементації Карпатської конвенції в Україні.

Об'єктом дослідження є міжнародно-правові відносини з охорони та регулювання сталого розвитку гірських регіонів.

Предметом дослідження є міжнародно-правові акти у сфері охорони та сталого розвитку Альпійського і Карпатського гірських регіонів, а також механізми їхньої реалізації.

Джерела дослідження. У процесі написання дисертації використано міжнародні договори та інші джерела міжнародного права навколишнього середовища, які повністю чи частково стосуються питань правової охорони та регулювання сталого розвитку гірських регіонів, зокрема Альпійську та Карпатську рамкові конвенції, протоколи, прийняті на їхнє виконання, інші міжнародні договори, рішення міжнародних організацій та органів у сфері охорони довкілля; чинне законодавство України, спеціальну наукову літературу з міжнародного права, міжнародного права навколишнього середовища та екологічного права України.

Методи дослідження. Дослідження проведено із використанням загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, які ґрунтуються на принципах об'єктивного, всестороннього та комплексного аналізу суспільних процесів і явищ у сфері правової охорони та регулювання розвитку гірських регіонів. Серед загальнонаукових застосовано діалектичні методи пізнання, зокрема аналіз, порівняння, аналогію, сходження від конкретного до абстрактного, а також прийоми і правила формально-логічного методу. Спеціальні методи правової науки охоплюють формально-юридичний, соціологічний, системний, функціональний, порівняльно-правовий та історико-правовий.

Формально-юридичний, соціологічний та порівняльно-правовий методи застосовано під час аналізу нормативно-правових документів, що регулюють питання охорони і розвитку гірських регіонів, у процесі оцінювання їхньої ефективності та формулюванні пропозицій із їх удосконалення. Використання історико-правового методу дало змогу дослідити процес розвитку співробітництва держав у цій сфері. У роботі широко використано порівняльно-правовий метод для зіставлення і порівняння норм міжнародного права, що діють у рамках Альпійської та Карпатської конвенцій, стандартів і рекомендацій, розроблених у межах структури ООН, а також положень національного законодавства гірських країн, які стосуються основних сфер охорони і сталого розвитку гірських регіонів. За допомогою системного та функціонального методів проведено аналіз механізмів реалізації рамкових конвенцій з охорони і сталого розвитку гірських регіонів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше у вітчизняній юридичній науці на підставі основних положень міжнародного права навколишнього середовища проведено комплексне спеціальне дослідження міжнародно-правової охорони та регулювання сталого розвитку гірських регіонів.

У роботі одержано результати, які містять елементи наукової новизни:

уперше:

обґрунтовано виділення відносин держав з охорони і сталого розвитку транскордонних гірських регіонів як окремого об'єкта міжнародно-правового регулювання, зважаючи на: 1) належність транскордонних гірських регіонів і екосистем до природних ресурсів спільного використання, 2) важливість гірських систем і гірських природних ресурсів у глобальному масштабі;

встановлено природні та соціально-економічні чинники, які зумовлюють особливості міжнародно-правової охорони та регулювання сталого розвитку гірських регіонів порівняно з прилеглими рівнинними територіями; проаналізовано положення Альпійської і Карпатської конвенцій та їхніх протоколів щодо врахування у них згаданих чинників;

виділено універсальний, регіональний та субрегіональний рівні міжнародно-правового регулювання охорони і сталого розвитку гірських регіонів, а також можливі форми такого регулювання – шляхом укладення: 1) загального міжнародного договору, що регулює широке коло питань щодо охорони та сталого розвитку гірських регіонів, 2) рамкового договору з подальшим прийняттям протоколів у окремих сферах співробітництва, 3) кількох незалежних договорів, які регулюють відносини в окремих сферах співробітництва; зроблено висновок про найбільшу доцільність укладення субрегіонального рамкового договору з подальшим прийняттям протоколів для регулювання цих відносин;

визначено правові чинники ефективності конвенцій з охорони і сталого розвитку гірських регіонів, якими є якість змісту договору, наявність та ефективність механізму реалізації, ефективність механізму вирішення спорів; виділено низку недоліків Альпійської та Карпатської конвенцій, які знижують їхню ефективність, зокрема низьку якість формулювання норм, недостатність положень, що забезпечують реалізацію, відсутність положень щодо реагування на порушення зобов'язань;

набули подальшого розвитку:

положення про принципи та основоположні підходи (комплексний, інтеграційний та екосистемний), застосування яких є необхідним під час здійснення правової охорони та регулювання сталого розвитку гірських регіонів; зокрема встановлено відповідність міжнародно-правового регулювання у межах Альпійської та Карпатської конвенцій до згаданих підходів та найважливіших принципів міжнародного права навколишнього середовища;

положення про ефективний міжнародний механізм реалізації конвенцій з охорони довкілля, який повинен розмежовувати намір і здатність держави виконувати договір та охоплювати три взаємопов'язані елементи – систему звітування держав, систему перевірки та оцінювання інформації, систему реагування на порушення зобов'язань; відповідно до

визначених характеристик на основі проведення оцінювання міжнародного механізму реалізації Альпійської конвенції виділено низку його позитивних рис та недоліків; зроблено висновок про відсутність на сучасному етапі належного міжнародного механізму реалізації Карпатської конвенції;

удосконалено:

перелік головних завдань держав-учасниць Альпійської та Карпатської конвенцій у процесі їхньої внутрішньодержавної імплементації, що охоплює зокрема: 1) прийняття національного гірського законодавства, яке враховує екологічні, економічні та соціальні особливості гірських регіонів та забезпечує вищий рівень охорони довкілля гірських регіонів порівняно із прилеглими рівнинними територіями, 2) створення національного міжгалузевого органу з питань імплементації конвенції з метою забезпечення скоординованої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування на різних рівнях.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у подальшому розвитку окремих теоретичних положень міжнародного права навколишнього середовища, а також у можливості їхнього використання:

у правотворчій та правореалізаційній діяльності – у процесі розроблення міжнародно-правових документів та актів законодавства України, у діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у сферах, що стосуються реалізації Карпатської конвенції;

у науковій діяльності – для подальшого дослідження міжнародно-правового регулювання сталого розвитку гірських регіонів, його окремих аспектів, а також загалом міжнародно-правової охорони екосистем, що розташовані на території кількох держав;

у навчальному процесі – під час розроблення навчальних курсів, методичних матеріалів, у викладанні навчальних дисциплін, пов'язаних із міжнародним правом навколишнього середовища.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри міжнародного права Львівського національного університету імені Івана Франка.

Матеріали роботи оприлюднено у доповідях здобувача на Міжнародній науково-практичній конференції «Запорізькі правові читання» (Запоріжжя, 15–16 травня 2009 р.), Звітній науковій конференції Львівського національного університету імені Івана Франка за 2005 рік (Львів, 8–9 лютого 2006 р.), Звітній науковій конференції професорсько-викладацького складу ІМФН Національного університету «Львівська політехніка» 2008 року (Львів, 13–14 листопада 2008 р.), а також на круглому столі «Проблеми впровадження в життя Карпатської конвенції», що проходив у межах Міжнародної науково-практичної конференції «Екологічні та соціально-економічні аспекти збереження етнокультурної та історичної спадщини Карпат» (Рахів, 1-5 вересня 2005 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення, висновки і рекомендації дисертації відображені у 8 публікаціях, із них п'ять – у фахових виданнях, визначених ВАК України.

Структура дисертації зумовлена предметом, метою і завданнями дослідження. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, поділених на 12 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 240 сторінок, із них 28 сторінок – список використаних джерел із 210 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, зв'язок роботи з науковою тематикою, визначено мету роботи, її об'єкт та предмет, джерела та методи дослідження, показники наукової новизни, оцінено теоретичне і практичне значення одержаних результатів, зазначено форми їхньої апробації.

Перший розділ «Основні засади міжнародно-правової охорони та регулювання сталого розвитку гірських регіонів» складається із чотирьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1. «Передумови міжнародно-правового регулювання у сфері охорони і розвитку гірських регіонів»* розглянуто основні чинники, які зумовили винесення питань правового регулювання охорони та сталого розвитку гірських регіонів на міжнародний рівень, зокрема: велике значення гір для глобальної екосистеми, багатство та транскордонне розташування природних ресурсів гірських регіонів, чутливість гірських екосистем до порушення екологічного балансу під впливом антропогенного втручання, гострі соціальні проблеми місцевого населення. Також охарактеризовано стан наукової розробки проблеми, розглянуто науково-теоретичні джерела, які стосуються теми чи окремих її аспектів, та джерела з теорії міжнародного права і міжнародного права навколишнього середовища, що слугували теоретичною основою дослідження.

У *підрозділі 1.2. «Охорона і сталий розвиток гірських екосистем та регіонів як об'єкти міжнародно-правового регулювання»* розглянуто об'єкти міжнародно-правового регулювання охорони довкілля, досліджено поняття «ресурс спільного використання» як об'єкт міжнародних правовідносин держав.

Проведено поділ гірських регіонів на національні та транскордонні. Зроблено висновок про те, що на сучасному етапі національні гірські регіони, на відміну від конкретних природних та інших об'єктів на їхній території, не є об'єктами міжнародних правовідносин держав. Належність відносин держав з охорони та сталого розвитку транскордонних гірських регіонів до об'єктів міжнародно-правового регулювання обґрунтована

наявністю на їхній території ресурсів спільного використання та зумовлена важливістю гірських систем і ресурсів у глобальному масштабі.

На основі аналізу науково-теоретичних джерел та міжнародно-правових актів виокремлено і класифіковано сфери міжнародно-правової охорони та регулювання сталого розвитку гірських регіонів.

Підрозділ 1.3. «Джерела міжнародного права у сфері охорони і сталого розвитку гірських регіонів» присвячено аналізу міжнародно-правових договорів та актів міжнародних організацій і конференцій, які стосуються гірських регіонів. Також розглянуто найважливіші міжнародні договори з охорони довкілля, що поширюють свою дію у тому числі і на гірські регіони, однак не враховують особливостей гірських регіонів та є недостатніми для забезпечення їхньої належної охорони і сталого розвитку.

У підрозділі виділено рівні міжнародно-правового регулювання у цій сфері та можливі форми міжнародних договорів для здійснення такого регулювання. Обґрунтовано доцільність укладення субрегіональних рамкових конвенцій щодо охорони та сталого розвитку гірських регіонів. Подано історію розробки та загальну характеристику Конвенції про охорону Альп (Альпійська конвенція) і Конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (Карпатська конвенція), які разом із прийнятими протоколами на їхнє виконання є єдиними міжнародними договорами з питань охорони і сталого розвитку гірських регіонів.

У **підрозділі 1.4. «Принципи міжнародно-правової охорони та регулювання сталого розвитку гірських регіонів»** розглянуто принципи міжнародного права навколишнього середовища, які є особливо важливими для забезпечення охорони і сталого розвитку гірських регіонів, проаналізовано норми Альпійської та Карпатської конвенцій і їхніх протоколів в аспекті відповідності до цих принципів. Зокрема з'ясовано, що субрегіональне міжнародно-правове співробітництво у сфері охорони і розвитку гірських регіонів сприяє реалізації принципу невід'ємного суверенітету держави над власними природними ресурсами, оскільки узгодження дій шляхом укладення міжнародного договору допомагає врахувати суверенні права усіх держав, на території яких розташована гірська система. Численні норми Альпійської і Карпатської конвенцій та їхніх протоколів, зокрема про запобігання забрудненню, проведення оцінювання впливу на навколишнє середовище, вдосконалення планування та управління господарською діяльністю у різних сферах, обмеження вивільнення чужорідних та модифікованих видів флори і фауни, покликані забезпечити належну реалізацію принципів перестороги і попередження. У підрозділі також виокремлено та проаналізовано основоположні підходи (комплексний, інтеграційний та екосистемний) до здійснення міжнародно-правового регулювання у цій сфері.

Другий розділ «Сфери міжнародно-правового співробітництва з охорони і сталого розвитку Альпійського та Карпатського гірських регіонів» присвячений аналізу міжнародно-правових норм у рамках Альпійської та Карпатської конвенцій і складається із чотирьох підрозділів.

У **підрозділі 2.1. «Охорона біологічного і ландшафтного різноманіття гірських регіонів»** розглянуто теоретичні питання міжнародно-правової охорони біологічного та ландшафтного різноманіття, проведено порівняльний аналіз Альпійського і Карпатського протоколів у сфері охорони біологічного та ландшафтного різноманіття. Особливу увагу зосереджено на питаннях створення Альпійської та Карпатської мереж природоохоронних територій.

У **підрозділі 2.2. «Сталий розвиток сільського і лісового господарства та охорона земельних і лісових ресурсів гірських регіонів»** досліджено положення Альпійських протоколів про гірське сільське господарство, про гірські ліси, про збереження земель та відповідні положення Карпатської конвенції. Позитивними здобутками Альпійської системи у цих сферах можна вважати те, що норми вказаних протоколів забезпечують належний пріоритет захисній функції гірських лісів зважаючи на загрози природних небезпек, що виникають у разі невідповідного поводження; уможливлюють економічні заохочення та підтримку власників ресурсів з урахуванням надання ними послуг для громадськості; детально врегульовують та запроваджують ефективні підходи при здійсненні охорони та управління земельними ресурсами залежно від їхніх функцій. Створення подібних правових норм, що впроваджували б економічні стимули для забезпечення безпечного для природи сільського і лісового господарства, надавали б особливої уваги захисній функції гірських лісів, а також враховували б екологічні інтереси поряд із соціальними та економічними, є основним завданням карпатських держав у цій сфері.

Підрозділ 2.3. «Сталий розвиток гірської промисловості, транспорту і енергетики» присвячено аналізу Альпійських протоколів у сфері просторового планування та сталого розвитку, у сфері енергетики, транспорту та відповідних положень Карпатської конвенції. Норми вказаних документів спрямовані на мінімізацію впливу економічної діяльності на навколишнє середовище, запобігання та боротьбу із забрудненнями довкілля внаслідок аварій та нераціонального поводження з відходами, економне використання ресурсів і забезпечення розвитку місцевих економік. Прикладом сучасного міжнародно-правового інструменту з охорони і сталого розвитку гірських регіонів, який містить необхідні чіткі і зрозумілі правові норми та став успішним результатом поєднання суспільних інтересів, є Альпійський транспортний протокол. Заслужують на увагу його положення про запровадження перевірки доцільності проектів планування великих новобудов та про створення спеціальної системи зборів,

яка враховує реальні витрати та збитки від використання різних видів транспорту, однак неврегульованим є питання цільового використання таких коштів.

У підрозділі 2.4. «Сталий розвиток гірського туризму» розглянуто питання міжнародно-правового регулювання туристичної діяльності на території Альпійського і Карпатського гірських регіонів. Заходи у сфері туризму згідно з Конвенціями та відповідним альпійським протоколом охоплюють створення і підтримку туристичної сфери, що відповідає екологічним і соціальним вимогам, та упорядкування існуючої туристичної інфраструктури відповідно до цих вимог шляхом обмеження і заборони діяльності шкідливої для навколишнього середовища. Альпійський протокол у сфері туризму став першим подібним міжнародно-правовим актом, який повністю присвячений питанням гірського туризму, однак він не позбавлений суттєвих недоліків, серед яких недостатня конкретизація більшості його положень, повторення уже існуючих в Альпійській системі норм, звужуючи сферу їх застосування тільки до туризму, і загалом відсутність наскрізного принципу, який підкреслював би пріоритет охорони навколишнього середовища перед іншими чинниками.

Третій розділ «Реалізація рамкових конвенцій з охорони і сталого розвитку гірських регіонів» складається із чотирьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Основні засади реалізації та ефективність рамкових конвенцій з охорони і сталого розвитку гірських регіонів» досліджено теоретичні питання реалізації міжнародних договорів з охорони довкілля, проаналізовано поняття «механізм реалізації міжнародного договору з охорони довкілля». Окремо розглянуто питання ефективності міжнародних договорів з охорони довкілля, проаналізовано положення Альпійської та Карпатської конвенцій щодо їхньої ефективності.

У підрозділі 3.2. «Інституційна система Альпійської та Карпатської конвенцій» розглянуто системи постійних та тимчасових органів Конвенцій, зроблено їхню класифікацію, проаналізовано функції. Інституційна система Конвенцій охоплює: 1) вищий пленарний орган – Конференцію сторін, яка виконує основні функції щодо розвитку конвенції, організаційні і фінансові функції та функції із забезпечення реалізації Конвенції і протоколів; 2) виконавчі, допоміжні органи і секретаріат, що реалізують рішення Конференції та не мають повноважень із прийняття обов'язкових чи рекомендаційних для держав-членів рішень. Зроблено наголос на наявності в Альпійському інституційному механізмі Головуючої держави Конференції та Головуючих держав робочих груп, на які покладено велику частину роботи з реалізації.

Підрозділ 3.3. «Міжнародний механізм реалізації Альпійської та Карпатської конвенцій» присвячено дослідженню спеціальних органів і процедур, які використовують суб'єкти міжнародного права на

міжнародному рівні з метою забезпечення реалізації Альпійської та Карпатської конвенцій. Проаналізовано механізми реалізації міжнародних договорів з охорони довкілля та виявлено характеристики ефективного міжнародного механізму реалізації.

У *підрозділі 3.4. «Внутрішньодержавна імплементація рамкових конвенцій з охорони і сталого розвитку гірських регіонів»* розглянуто організаційні та нормативно-правові заходи, які вживають держави-учасниці на національному рівні з метою реалізації Альпійської та Карпатської конвенцій. Сформульовано основні вимоги для внутрішньодержавної імплементації Альпійської та Карпатської конвенцій, які охоплюють створення у державах-учасницях спеціального гірського законодавства та спеціальних органів для імплементації конвенцій. Окремо досліджено питання внутрішньодержавної імплементації Карпатської конвенції в Україні, запропоновано рекомендації для підвищення її ефективності.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнено і по-новому вирішено наукове завдання, що виявляється у комплексному дослідженні міжнародно-правової охорони та регулювання сталого розвитку Альпійського та Карпатського гірських регіонів. У процесі роботи отримано такі головні теоретичні і практичні результати:

Охорона і сталий розвиток транскордонних гірських регіонів є об'єктом міжнародно-правового регулювання зважаючи на належність гірських екосистем та природних об'єктів на території гірських регіонів до природних ресурсів спільного використання та на їхню важливість у глобальному масштабі. Міжнародно-правова охорона та регулювання сталого розвитку гірських регіонів покликані забезпечувати та узгоджувати різноманітні екологічні, економічні та соціальні інтереси і здійснюються під впливом особливих природних (велике значення гір для глобальної екосистеми, надзвичайна чутливість до порушення екологічного балансу, багатство гірського біологічного та ландшафтного різноманіття) та соціально-економічних чинників (наявність важливих для усього людства природних ресурсів, нерозвиненість місцевих економік, особливості ведення господарювання у горах, нижчий порівняно з прилеглими рівнинними територіями рівень життя місцевого населення).

Міжнародно-правова охорона та регулювання сталого розвитку гірських регіонів здійснюється на універсальному, регіональному та субрегіональному рівнях шляхом укладення міжнародних договорів та прийняття рішень міжнародними організаціями і конференціями. Зважаючи на суттєві відмінності в економічному, соціальному та правовому розвитку різних гірських регіонів, належність транскордонних гірських екосистем до

ресурсів спільного використання та враховуючи важливість застосування екосистемного підходу, найдоцільнішим є здійснення міжнародно-правової охорони та регулювання сталого розвитку гірських регіонів на субрегіональному рівні шляхом укладення міжнародних договорів між державами, на території яких розташована гірська система. Такі міжнародні договори можуть укладатися у вигляді: 1) загального міжнародного договору, який містить правові норми, що регулюють відносини в усіх сферах охорони та сталого розвитку гірських регіонів, 2) кількох незалежних договорів, які регулюють відносини в окремих сферах, 3) рамкової конвенції, що закріплює основні цілі і принципи, а конкретні зобов'язання містяться у подальших протоколах. Перевагами рамкової форми договору є: можливість вирішення усіх питань охорони та розвитку регіону у комплексі, значне скорочення періоду розроблення і укладення договору, а також можливість незалежного співробітництва обмеженого кола держав у окремих сферах, що дає змогу значно пришвидшити процес створення та реалізації міжнародно-правових норм.

Міжнародно-правова охорона та регулювання сталого розвитку Альп і Карпат ґрунтуються на застосуванні комплексного, інтеграційного та екосистемного підходів, а також реалізації принципів міжнародного права навколишнього середовища. Комплексний підхід забезпечується загальними положеннями про врахування цілей співробітництва у кожній конкретній сфері при здійсненні діяльності у всіх інших сферах, визначених конвенціями, а також багатьма нормами Альпійських протоколів, які покликані створити умови для охорони навколишнього середовища при реалізації економічних та соціальних проектів. Інтеграційний підхід спрямований на поєднання екологічних, економічних та соціальних інтересів і має на меті забезпечення екологічно прийнятної у довгостроковій перспективі, економічно життєздатної та соціально справедливої суспільної діяльності. Такий підхід забезпечується серед іншого і шляхом чіткого розмежування у текстах Альпійських протоколів функцій природного ресурсу – земель, лісів, а також виокремлення екологічних, економічних та соціальних інтересів сталої економічної діяльності, зокрема транспортної, що допомагає ефективніше їх забезпечити у процесі реалізації норм міжнародного права. Екосистемний підхід забезпечується передусім територіальною сферою застосування обох конвенцій, яка охоплює усю відповідну гірську екосистему. Згадані підходи зумовлюють належну реалізацію ключового для міжнародного права навколишнього середовища принципу сталого розвитку в процесі міжнародно-правового співробітництва щодо охорони і розвитку Альп і Карпат.

Основним досягненням співробітництва альпійських і карпатських держав є створення спеціальних міжнародно-правових норм, які поширюють свою дію винятково на гірські регіони і відповідно враховують

їхні специфічні особливості. Це стосується, зокрема, врахування важливості охорони саме гірського біологічного та ландшафтного різноманіття, виняткового значення гірських лісів, складних умов ведення гірського господарства, популярності гірських регіонів для туризму тощо. Вважаємо позитивними спроби альпійських країн створити ефективну систему економічного заохочення нешкідливої для навколишнього середовища діяльності та відшкодування завданої шкоди забруднювачем. Це стосується передусім заохочення землевласників та землекористувачів на основі укладених із ними угод, підтримки безпечних та традиційних методів ведення сільського господарства, захисту та створення сприятливих умов для збуту виготовленої продукції, надання компенсації власникам лісів за надані послуги, у тому числі захисні, запровадження системи зборів, яка враховувала б реальні збитки транспорту, проведення аналізу цін на гірські ресурси з метою справедливої компенсації місцевому населенню їхнього внеску у задоволення загальних потреб.

На ефективність конвенцій з охорони і сталого розвитку гірських регіонів впливають різноманітні правові та неправові чинники. Головними правовими чинниками є: 1) якість змісту договору (відповідність до цілей, якість формулювання норм, відсутність суперечностей, включення положень щодо реалізації); 2) наявність і ефективність механізму реалізації; 3) ефективність механізму вирішення спорів. Щодо якості змісту, то Альпійська конвенція та її протоколи містять положення, які забезпечують періодичне звітування сторін, передбачають конкретні обов'язки для держав-учасниць та повноваження для спеціально-створених органів. Проте якість формулювання норм у Конвенції і протоколах є часто недостатньою, вона не містить положень щодо невиконання, а обов'язок держав створювати національні плани реалізації передбачений лише в одному з протоколів і, отже, стосується лише однієї сфери.

Недоліком Карпатської конвенції є відсутність у ній положень щодо розробки національних планів реалізації, періодичної звітності, моніторингу за виконанням та механізму з питань невиконання Конвенції. Карпатський протокол про охорону біорізноманіття враховує окремі зі згаданих недоліків, але його норми регулюють відносини карпатських держав лише у сфері охорони біологічного та ландшафтного різноманіття.

Ефективний міжнародний механізм реалізації міжнародного договору з охорони довкілля повинен розмежовувати намір і здатність держави виконувати договір та має охоплювати принаймні три взаємопов'язані елементи: 1) систему звітування держав, 2) систему перевірки та оцінки інформації, 3) систему реагування на порушення зобов'язань. Міжнародний механізм реалізації Альпійської конвенції ґрунтується на рішенні Конференції сторін, прийнятому в рамках норм Конвенції та протоколів. Його основними позитивними рисами є: наявність у Наглядовому комітеті

спостерігачів та їхні повноваження з подання звернень про невиконання і недотримання Конвенції; достатньо широкі повноваження Наглядового комітету; розмежування випадків невиконання залежно від їх причин і відповідне реагування; прозорість механізму на усіх рівнях. Головними недоліками Альпійського механізму є: відсутність незалежного від держав органу, який складається з незалежних експертів; недостатня участь громадськості у процесі контролю за реалізацією; відсутність механізму застосування колективних санкцій до держави, що порушує свої зобов'язання.

Головними недоліками міжнародного механізму реалізації Карпатської конвенції є: невизначеність статусу та брак повноважень Комітету з імплементації; відсутність двосторонньої взаємодії між Комітетом і державами та можливості допомоги державам, які зіштовхнулися із труднощами; відсутність процедури реагування на невиконання Конвенції, що передбачала б проведення розслідування випадків невиконання та застосування різних заходів впливу.

Основним завданням держав-учасниць Альпійської та Карпатської конвенцій у процесі внутрішньодержавної імплементації є створення спеціального гірського законодавства, яке: 1) враховує екологічні, економічні та соціальні особливості гірських регіонів, 2) забезпечує вищий рівень охорони та пріоритетність екологічних цілей на території гірських регіонів, 3) забезпечує однаково високий рівень охорони всієї гірської екосистеми на території різних держав.

Зважаючи на велику кількість сфер, які охоплює охорона і сталий розвиток гірських регіонів, та враховуючи необхідність залучення у процесі імплементації у державах-учасниках багатьох органів на різних рівнях, важливим завданням є створення на національному рівні спеціального міжгалузевого органу для реалізації Конвенції. Такий орган повинен бути наділений реальними повноваженнями та забезпечувати: 1) інтеграцію екологічних, економічних та соціальних цілей у сферах, що стосуються Конвенції (у тому числі за допомогою впливу на відповідні державні галузеві органи), 2) скоординовану діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування на центральному, регіональному та місцевому рівнях.

Недоліком Стратегії виконання Карпатської конвенції, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України, є відсутність у ній положень щодо необхідності розробки спеціального гірського законодавства, яке враховує специфіку гірських регіонів, чи комплексного нормативно-правового акта про сталий розвиток Карпатського регіону. На цей час в Україні не існує спеціально-розробленої національної політики щодо гірських регіонів, а законодавством встановлений однаковий режим охорони

довкілля та використання природних ресурсів щодо гірських та рівнинних територій.

У подальшому зусилля з імплементації Конвенції в Україні повинні зосереджуватися на: 1) розробленні комплексної державної політики щодо охорони і сталого розвитку Карпатського регіону та прийнятті її Законом України, 2) розробленні і прийнятті іншого спеціального гірського законодавства, 3) вдосконаленні законодавства у різних сферах, що стосуються Конвенції, з метою врахування екологічного аспекту у процесі виробничої діяльності, 4) створенні дієвого міжгалузевого органу з питань виконання Конвенції на рівні керівників міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, надання йому реальних повноважень, розробленні ефективного механізму прийняття ним рішень та їх реалізації, 5) забезпеченні взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, наукових установ та громадських організацій, 6) посиленні контролю за виконанням законодавства, спрямованого на імплементацію Карпатської конвенції, та відповідальності за його невиконання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Сухорольський П. М. Гірські екосистеми як об'єкт міжнародно-правового регулювання та охорони / П. М. Сухорольський // Держава і право : зб. наук. праць. – К. : Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2006. – Вип. 31. – С. 472–476.
2. Сухорольський П. М. Міжнародно-правова охорона біологічного і ландшафтного різноманіття гірських екосистем / П. М. Сухорольський // Вісник Львівського університету. – Сер. «Міжнародні відносини». – 2006. – Вип. 17. – С. 134–141.
3. Сухорольський П. М. Міжнародно-правове регулювання сталого туризму в Альпійській і Карпатській гірських екосистемах / П. М. Сухорольський // Вісник Львівського університету. – Сер. «Міжнародні відносини». – 2006. – Вип. 18. – С. 135–140.
4. Сухорольський П. М. Міжнародно-правове регулювання сталого розвитку транспорту на території Альпійського та Карпатського регіонів / П. М. Сухорольський // Вісник Львівського університету. – Сер. «Міжнародні відносини». – 2007. – Вип. 22. – С. 155–160.
5. Сухорольський П. М. Міжнародно-правовий механізм реалізації Альпійської та Карпатської конвенцій з охорони і сталого розвитку гірських регіонів / П. М. Сухорольський // Держава і право : зб. наук. праць. – К. :

Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2009. – Вип. 45. – С. 538–544.

В інших виданнях:

6. Sukhorolsky P. The Alpine and Carpathian Conventions: Institutional Aspects / Sukhorolsky Petro // Sustainable Development and Transboundary Co-Operation in Mountains Regions. The Alpine and the Carpathian Conventions / edited by Balazs Majtenyi and Gianfranco Tamburelli. – Budapest : L'Harmattan, 2009. – P. 50–59.

7. Сухорольський П. М. Особливості реалізації рамкових конвенцій з охорони і сталого розвитку гірських регіонів. / П. М. Сухорольський // Запорізькі правові читання : Матеріали щорічної Міжнародної науково-практичної конференції, 15–16 травня 2009 р., Запоріжжя. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – Т. 1. – С. 174–177.

8. Сухорольський П. М. Міжнародно-правова охорона та регулювання сталого розвитку гірських регіонів / П. М. Сухорольський // Сьома відкрита наукова конференція професорсько-викладацького складу ІМФН НУ «Львівська політехніка» : тези доповідей, 13–14 листопада 2008 р. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2008. – С. 98.

АНОТАЦІЯ

Сухорольський П. М. Міжнародно-правова охорона та регулювання сталого розвитку гірських регіонів (Альпійська і Карпатська конвенції). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2010.

Дисертаційна робота присвячена питанням міжнародно-правової охорони та регулювання сталого розвитку Альпійського та Карпатського гірських регіонів. У роботі обґрунтовано виділення відносин держав з охорони і сталого розвитку транскордонних гірських регіонів як окремого об'єкта міжнародно-правового регулювання, розглянуто природні та соціально-економічні фактори, які зумовлюють особливості такого регулювання. Визначено основоположні підходи та принципи, класифіковано сфери міжнародно-правової охорони та регулювання сталого розвитку гірських регіонів.

Унаслідок аналізу положень Альпійської і Карпатської конвенцій та протоколів виділено їхні позитивні риси та недоліки. Особливу увагу зосереджено на проблемі реалізації Альпійської та Карпатської конвенцій. Зокрема визначено та класифіковано заходи, що становлять міжнародний механізм реалізації, з'ясовано основні завдання держав-учасниць у процесі внутрішньодержавної імплементації Конвенцій.

Ключові слова: Альпійська конвенція, Карпатська конвенція, міжнародне право навколишнього середовища, міжнародно-правова охорона біорізноманіття, гірські екосистеми, механізм реалізації міжнародних договорів з охорони довкілля.

АННОТАЦИЯ

Сухорольский П. М. Международно-правовая охрана и регулирование устойчивого развития горных регионов (Альпийская и Карпатская конвенции). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.11 – международное право. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2010.

Диссертационная работа посвящена вопросам международно-правовой охраны и регулирования устойчивого развития Альпийского и Карпатского горных регионов. В работе обосновано выделение отношений государств по охране и устойчивому развитию горных регионов в качестве отдельного объекта международно-правового регулирования в связи с принадлежностью трансграничных горных регионов к разделяемым природным ресурсам, а также их значением в глобальном масштабе. Рассматриваются природные и социально-экономические факторы, обуславливающие особенности такого регулирования; определены основополагающие подходы и принципы, выделены различные уровни и формы международно-правовой охраны и регулирования устойчивого развития горных регионов.

В диссертации проанализировано главные сферы международно-правового сотрудничества по охране и устойчивому развитию горных регионов, в частности: международно-правовая охрана биологического и ландшафтного разнообразия, международно-правовое регулирование устойчивого развития сельского и лесного хозяйства, охрана земельных и лесных ресурсов горных регионов, международно-правовое регулирование устойчивого развития промышленности, транспорта, энергетики и туризма. В процессе анализа положений Альпийской конвенции и протоколов выявлены положительные результаты сотрудничества альпийских государств, которые могут быть учтены при последующей разработке карпатских протоколов.

Также сформулирован перечень правовых факторов эффективности международных договоров по охране окружающей среды, и проведено соответствующее исследование эффективности конвенций по охране и устойчивому развитию горных регионов.

Особое внимание уделено проблеме реализации Альпийской и Карпатской конвенций. В частности, определены характеристики эффективного международного механизма реализации конвенций, который

должен разграничивать намерение и способность государства исполнять положения международного договора, а также включать три взаимосвязанных элемента – систему отчета государств, систему проверки и оценки информации, систему реагирования на нарушение обязательств. На основании приведенных характеристик выделены положительные черты и упущения Альпийского и Карпатского международных механизмов реализации. Отдельно рассматривается система международных институций, созданных конвенциями, и их функции. Сформулированы главные задачи внутригосударственной имплементации конвенций по охране и устойчивому развитию горных регионов, определены ее особенности с учетом специфики конкретных государств, предложены рекомендации для повышения эффективности имплементации Карпатской конвенции в Украине.

Ключевые слова: Альпийская конвенция, Карпатская конвенция, международное право окружающей среды, международно-правовая охрана биоразнообразия, горные экосистемы, механизм реализации международных договоров по охране окружающей среды.

SUMMARY

Sukhorolsky P. M. International Legal Protection and Regulation of Sustainable Development in Mountain Regions (Alpine and Carpathian Conventions). – Manuscript.

The thesis for the scholarly degree of Candidate of Law in speciality 12.00.11 – International Law. – Odessa National Academy of Law, Odessa, 2010.

The thesis is devoted to the study of the issues of international legal protection and regulation of sustainable development in Alpine and Carpathian mountain regions. Identification of state relations in the sphere of protection and sustainable development of mountain regions as a separate object of international legal regulation is substantiated. The natural and socio-economic factors determining peculiarities of such regulation are considered. The fundamental approaches and principles of international legal protection and regulation of sustainable development of mountain regions are examined and the spheres of such activities are classified.

In the thesis the provisions of Alpine and Carpathian conventions are analyzed and their positive features and drawbacks are defined. Special attention is paid to the issues of Alpine and Carpathian convention compliance. In particular, the elements constituting compliance mechanism are defined and classified, the main objectives in the process of convention's implementation are determined.

Key words: Alpine convention, Carpathian convention, international environmental law, legal protection of mountain biodiversity, mountain ecosystems, international environmental agreements, compliance mechanism.